

OB 250-LETNICI BABIŠKE ŠOLE V LJUBLJANI – ZGODOVINSKI ORIS

250 YEARS OF THE MIDWIFERY SCHOOL IN LJUBLJANA – A HISTORICAL
OUTLINE

Božo Kralj

UDK/UDC 614.253.58:377

DESKRIPTORJI: *babice; izobraževanje zdravstvena nega; šole zdravstvena nega-zgodovina*

Izvleček – Članek opisuje 250-letno zgodovino Babiške šole v Ljubljani ter njen pomen na zdravstveno-vzgojnem in pedagoškem področju. Izpostavljena je njena vloga pri ustvarjanju ginekološko-porodniške doktrine in terminologije do ustanovitve popolne Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani (1945) in njen vpliv na razvoj ginekologije in porodništva v Sloveniji. Opisano je delo pomembnejših učiteljev oziroma profesorjev porodništva na Babiški šoli v Ljubljani, ki so s svojim znanjem porodništva in tedanje splošne medicine presegli okvir Ljubljane in ljubljanske Babiške šole ter vplivali na razvoj porodništva in medicine v Evropi. Prikazan je razvoj in trajanje šolanja babic v posameznih obdobjih ter prehod na program reguliranega poklica diplomirane babice, predpisanega v Evropski uniji. Navedeni so podatki o številu izšolanih babic za posamezna obdobja: od leta 1857, ko so na voljo zanesljivi podatki, do leta 1984 (2630 babic) in od leta 1996 do leta 2003 (108 diplomiranih babic po visokošolskem strokovnem študijskem programu).

DESKRIPTORS: *nurse midwifery; education nursing; scholls nursing-history*

Abstract – The article describes the 250 years long history of the Midwifery School in Ljubljana and its significance to health-educational and pedagogical fields. It exposes its role in the creation of gynaecological-obstetrical doctrine and terminology until the foundation of the Medical Faculty of the University of Ljubljana (1945), and its impact on the development of gynaecology and obstetrics in Slovenia. It describes the work of the important teachers and professors of obstetrics at the Midwifery School in Ljubljana. With their knowledge of obstetrics and general medicine of that time they exceeded the range of Ljubljana and its Midwifery School and influenced the development of obstetrics and medicine in Europe. The article presents the development and the duration of midwifery education in particular periods, and the transition to the regulated profession of a graduate midwife as determined within the European Union. It presents data about the number of educated midwives for each respective period: from 1857, when reliable data became available, until 1984 (2630 midwives), and from 1996 until 2003 (108 graduate midwives from the higher professional education study programme).

Maja 2003 smo praznovali 250-letnico Babiške šole v Ljubljani. S svojim delovanjem na zdravstveno-vzgojnem in pedagoškem področju ter ustvarjanjem ginekološkoporodniške doktrine do ustanovitve popolne Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani (1945) je šola bistveno vplivala na razvoj ginekologije in porodništva v Sloveniji.

Ustanovno leto avstrijskih babiških šol (1753) sodi v dobo, ko je država pričela spričo ogromnega miselnega preobrata v osemnajstem stoletju – prosvetljenstva in racionalizma – voditi populacijsko politiko. Začela je takoj ob viru življenja: pri porodu in pri rojstvu (9).

Do ustanovitve babiških šol je bila izobrazba babic pomanjkljiva. Izobraževale so se na dva načina (1–3, 9):

1. Babice so obiskovale zasebne tečaje pri vsehgarjih (magistrih – učiteljih porodništva) ter jih sprem-

ljale pri porodih. Tako so si pridobile nekaj teoretičnega in praktičnega znanja, da so lahko pri svojih učiteljih opravile izpit.

2. Ženske so brez predhodne strokovne izobrazbe pomagale pri porodu ali pa so spremljale babice kot njihove pomočnice. Tako so si pridobile nekaj praktičnega znanja o porodu. Ko so se čutile dovolj zmožne, so se javile k izpitu pri zgoraj navedenih vsegarjih in zdravnikih, ki so jih izpraševali. Od tod naziv »izprašana« babica. Vse izprašane babice je moral na deželi potrditi deželni urad, v glavnih mestih pa zdravstvena komisija. Od tod naziv »potrjena« ali »aprobirana« babica. Končno so bile potrjene babice še »v prisego vzete« in si pridobile naziv »zaprisežena« babica.

Babiške šole so bile ustanovljene v slovenskih pokrajinah za časa vladanja cesarice Marije Terezije (1717–1780), ki je leta 1745 povabila nizozemskega

zdravnika Gerharda van Swieten (1700–1772) na Dunaj, da bi uredil zastarelo in zanemarjeno zdravstvo v tedanji Avstriji. Van Swieten je ustanovil na ozemlju slovenskih pokrajin kar štiri babiške šole: leta 1753 v Ljubljani in Celovcu, v Gradcu leta 1759 in nazadnje v Trstu leta 1815. Babiški šoli v Ljubljani in Celovcu sta imeli od ustanovitve dalje tečaje v slovenskem jeziku. Na babiški šoli v Gradcu so po nekaterih virih od leta 1808 dalje poučevali v slovenskem jeziku, zanesljivo pa med leti 1812 in 1816 ter ponovno od leta 1827 do leta 1849. Za babiško šolo v Trstu je znano, da so predavanja potekala v slovenskem jeziku vse do leta 1924; pri razpisu za prvega učitelja, ki ga je zasedel Rudolf Lamprecht (1816), je bilo zahtevano znanje tako italijanskega kot slovenskega jezika.

Ljubljansko Babiško šolo so vodili in na njej učili številni učitelji in porodničarji, ki so s svojim znanjem porodništva in tedanje splošne medicine daleč presežali okvir Ljubljane in ljubljanske Babiške šole.

O prvem učitelju, magistru Francu Klopsteinu, vemo zelo malo. Poučeval je od leta 1753 do leta 1774. Naslednji učitelj je bil magister Baltazar Hacquet, po izobrazbi prvenstveno prirodoslovec in geolog, ki je učil na Babiški šoli od leta 1774 dalje kot babiški učitelj. Od ustanovitve Mediko-kirurškega učnega zavoda (1782) dalje je deloval tudi kot profesor anatomije, botanike, kemije, fiziologije, kirurgije in porodništva. Na Babiški šoli je poučeval do leta 1787, ko je postal profesor naravoslovja na univerzi v Lovu (2, 3, 9).

Nadalje omenjam le nekatere izmed sedemnajstih učiteljev oziroma profesorjev Babiške šole v Ljubljani, ki so s svojim strokovnim in pedagoškim znanjem, pogledom v bodočnost, možnostjo prenosa znanja v prakso in ustvarjanjem ginekološkoprodniške doktrine bistveno vplivali na ginekološkoprodniško stroko v Sloveniji ter omogočili, da je prišla v sam evropski vrh.

Kot prvega omenjam magistra Antona Makovca, ki je učil na Babiški šoli od leta 1788 do leta 1797. Štejemo ga za očeta slovenskega porodništva. Leta 1782 je izdal prvi prodniški učbenik v slovenskem jeziku z naslovom »Prašanja, inu odgovori čez všegarstvu« ter leta 1788 drugo knjigo »Všegarske bukve za babice na deželi«. Makovic je bil voditelj in učitelj preprostega ljudstva, ki je uporabil vse sile in znanje, da bi izboljšal babištvo ne le na Kranjskem, temveč povsod, »... kjer je ta slovenski jezik ta gmein deželni jezik«. (9). V spominu ga imamo predvsem kot porodničarja, ki je napisal prvo slovensko strokovno medicinsko knjigo.

Sledil je dr. Vincenc Kern, ki je poučeval na Babiški šoli od leta 1797 do 1800. Leta 1805 je prevzel katedro za praktično kirurgijo na dunajski medicinski fakulteti. Tako je postal vodilni kirurg v tedanji Avstriji (2). S svojim delom na področju kirurgije se je trajno zapisal v zgodovino kirurgije.

Od leta 1816 do leta 1820 je porodništvo predaval dr. Janez Matošek. Napisal je učno knjigo za babice,

ki jo je na njegovo prošnjo iz češčine in nemščine prevedel Valentin Vodnik. Prevod je tako posrečen, da imamo lahko Makovca in Vodnika za očeta slovenske porodniške terminologije. Valentin Vodnik v tem učbeniku porodniških izrazov ni umetno skoval, temveč jih je vzel iz ust naših babic, mater in domačih zdravnikov (9, 12). Tako so dobile slovenske babiške učenke leta 1818 nov tiskani učbenik v odlični slovenščini, ki je predstavljal je tudi strokovni napredek, saj je bil sodobnejši, kvalitetnejši ter bolj razumljiv kot prej uporabljan Makovčev učbenik (3, 6, 9). Knjiga je veljala kot učbenik ne le v Ljubljani, ampak pred letom 1848 tudi v Celovcu in do leta 1860 v Trstu, ko se je uveljavil nov babiški učbenik Alojzija Valente.

Dr. Jurij Ignacij Laschan je učil na Babiški šoli le eno leto – 1838, saj je bil že istega leta imenovan za profesorja praktične medicine na univerzi v Innsbrucku (2, 9).

Prof. dr. Alojzij Valenta je vodil Babiško šolo in predaval porodništvo od leta 1857 do leta 1898. Bil je odličen porodničar in pedagog. Leta 1860 je izdal učbenik »Porodoslovje za babice«. Drugi učbenik je izdal leta 1886, naslovil ga je »Učna knjiga za babice o porodoslovji« (8, 12).

Kot profesor na Babiški šoli mu je sledil sin, dr. Alfred Valenta, ki je izdal dva učbenika, in sicer leta 1903 in 1911, oba pod naslovom »Učna knjiga za babice«. Alfred Valenta je znan predvsem kot odličen ginekolog, ki je prvi v Sloveniji in jugovzhodni Evropi napravil radikalno histerektomijo (Wertheimovo operacijo) pri zdravljenju raka materničnega vratu.

V obdobju 1919–1949 je bil ravnatelj in profesor porodništva na Babiški šoli v Ljubljani priznan strokovnjak in pedagog prof. dr. Alojz Zalokar. Iz leta 1921 so znana njegova »Predavanja o porodništvu«, ki pa so žal izšla samo kot skripta. V soavtorstvu s prof. dr. F. Durstom in dr. M. Stajičem je leta 1932 napisal »Učbenik za babice«, ki se je uporabljal na celotnem ozemlju tedanje Jugoslavije.

Od leta 1944 do leta 1977 je Babiško šolo vodil in predaval porodništvo prof. dr. Vito Lavrič. Zanj lahko rečemo, da je svoje življenje posvetil ginekologiji in porodništvu, predvsem pa delovanju in razvoju Babiške šole v Ljubljani. Bil je zdravnik izrednega splošnega in medicinskega znanja, odličen predavatelj in pedagog, pronicljiv porodničar in izjemen operater. Leta 1949 je izdal učbenik za babice z naslovom »Porodništvo za babiške in druge medicinske šole«, ki je že leta 1959 pod naslovom »Porodništvo« izšel v drugi izdaji. Učbenik je bistveno predelal ter dodal nova poglavja. V uvodu je zapisal: »V obdobju med prvo in drugo izdajo knjige se je naše porodništvo preosnovalo: staro klasično pojmovanje se je moralo umakniti sodobnejši zamisli. Antenatalna in postnatalna skrb za mater in otroka je postala najvažnejše torišče naše porodniške dejavnosti. Kot nobena učna knjiga tudi Porodništvo ni originalno delo, temveč je le kompilat. Kljub temu je Porodništvo naše, ker se v njem zrcali predvsem slovenska

porodniška šola z bogato tradicijo in lastnimi izkušnjami.« (8). Leta 1966 je izdal tretjo učno knjigo, ki ji je dodal nova poglavja. Lavričev učbenik Porodništvo ni bil le učbenik za babice, temveč je postal učbenik klasičnega porodništva tudi za številne generacije medicincev in zdravnikov v Sloveniji.

Od leta 1977 do leta 1981 je Babiško šolo vodila Hermina Klun, višja medicinska sestra in profesorica sociologije. Znana je predvsem po zdravstvenovzgojnem delu na Babiški šoli, ki se mu je posvečala vse od leta 1952, ko je prišla na Babiško šolo v Ljubljani kot inštruktorica. Napisala je priročnik Zdravstvena vzgoja nosečnic (7).

Babiški učbeniki so bili zelo pomembni tako za izobraževanje babic, prenos znanja iz babiške šole v prakso kakor tudi za usklajevanje znanja med babicami in zdravniki in celo prenos porodniškega znanja na zdravnike. Od ustanovitve babiških šol leta 1753 smo jih imeli v Sloveniji kar petnajst. Napisalo jih je devet avtorjev (6, 8, 9). Trinajst učbenikov izhaja iz ljubljanske Babiške šole ter po eden iz babiške šole v Gradcu – dr. Janez Nep. Komm, in iz babiške šole v Trstu – dr. Benvenuto Banelli (8, 12).

Za izobrazbo, vzgojo in predvsem za praktično delo babic je bila pomembna šolska babica. Prva šolska babica, ki je delovala v Meščanski bolnišnici, je bila Uršula Lajer. Kasneje sta delovali šolski babici Katarina Kvartič in Marija Cvikl (8, 9). Po drugi svetovni vojni se je delo na ljubljanski Babiški šoli razširilo, za kar je skrbelo več šolskih babic hkrati. Predstavljale so vez med predavateljem porodništva in babiškimi gojenkami in bile odgovorne za praktično delo v porodni sobi in ginekološkoprodniških oddelkih (7, 9). Do uvedbe štiriletnega šolanja na Babiški šoli so z babiškimi gojenkami tudi ponavljale in utrjevale teoretično porodniško snov. Po drugi svetovni vojni so bile znane šolske babice Kristina Hunska, Irena Vudler, Olga Lorber, Marija Gams in druge. Po uveljavitvi štiriletnega šolanja babic so medicinske sestre – babice delale kot inštruktorice pri praktičnem pouku in predavale predmete zdravstvene nege. To delo so opravljale predvsem Hermina Klun do leta 1977, ko je postala direktorica Babiške šole v Ljubljani, Lea Šmid, Kristina Grm, Mihaela Skoberne, Tatjana Rupnik, Tatjana Valant in druge.

Prvi babiški tečajji so po van Swietnovi zahtevi trajali dva meseca. Leta 1788 so izšla prva strokovna navodila za babice, ki so zahtevala podaljšanje tečajev na tri mesece. Leta 1815 so tečajji trajali že pet mesecev. Matovšek je imel leta 1916 že šestmesečni tečaj. Od leta 1857 do leta 1919 sta bila vsako leto dva tečaja, zimski in letni, ki sta trajala po pol leta. Leta 1919 so izvedli osem mesečni tečaj, ki je bil že leta 1920 podaljšan na deset mesecev. Skladno s pravilnikom za babiške šole iz leta 1927 se je trajanje pouka podaljšalo na osemnajst mesecev. Leta 1948 je postala Babiška šola dveletna. Njen predmetnik so uskladili s predmetniki drugih nižjih zdravstvenih šol v želji, da bi

babico dovolj usposobili tudi kot preventivno delavko pri zaščiti matere in otroka. V letu 1960 je reforma osnovne šole in uvedba osemletke zahtevala tudi reformo šol druge stopnje. Med drugimi zdravstvenimi šolami je zajela tudi Babiško šolo, ki se je 28. junija 1960 reformirala v štiriletno »Šola za zdravstvene delavce ginekološkoprodniške smeri«. Leta 1971 se je šola preimenovala v »Šola za medicinske sestre – babice« (5, 6, 14).

Predmetniki so se v skladu s trajanjem šolanja in vedno novimi zahtevami in spremembami delovanja babic spreminjali. Značilno je, da je od ustanovitve šole pa vse do prihoda profesorja Zalokarja predaval v glavnem en sam predavatelj, ki je vse za babice potrebno znanje posredoval v enem samem predmetu – porodništvo. Z njim sta v učnem procesu sodelovala še korepetitor (soponavljalec) in šolska babica, ki sta z gojenkami utrjevala teoretično znanje in jih urila v praktičnem delu. Vso učno snov so imele gojenke zbrano v eni sami učni knjigi (9). V predmetniku dveletne šole iz leta 1948 že zasledimo številne splošne izobraževalne predmete (slovenski jezik, matematika, zemljepis, zgodovina) in tudi biološke in medicinske predmete. Porodništvo je imelo na voljo 225 ur in ginekologija 90 ur. Skupno so imele babice v dveletnem programu 1290 ur. Predmetnik štiriletnega šolanja babic se je zelo razširil: vključeval je splošno izobraževalne predmete (slovenski jezik, tuji jezik, matematika, fizika, kemija) in splošne medicinske predmete. Porodništva in ginekologije, ki se je predavalo v drugem, tretjem in četrtem letniku, je bilo 429 ur (7, 10). Predmetnik je imel tako v štirih letih 4756 ur, od tega 3374 ur teoretičnega pouka in le 1372 ur praktičnega pouka, torej je bilo razmerje 70 % teoretičnega proti 30 % praktičnega pouka (14, 15).

Šola je poleg rednega izobraževanja mladih babic izvajala tudi programe dodatnega šolanja:

- izredno izobraževanje v večernih programih dveletnega izobraževanja,
- enoletno dodatno izobraževanje medicinskih sester s srednjo in višjo izobrazbo na področju varstva žene in otroka,
- medicinskim sestram – babicam namenjeni diplomski seminarji, katerih namen je bil predvsem seznanjanje z novostmi s področja porodništva, ginekologije in pediatrije.

Babiška šola, tedaj Šola za medicinske sestre – babice, ki je imela najdaljšo tradicijo zdravstvene strokovne šole ne samo v Sloveniji, temveč tudi v Evropi, je bila ukinjena ob novi šolski reformi tj. s prehodom na usmerjeno izobraževanje v letu 1981. Nesmotnost te odločitve – ukinitve v Evropi priznane Babiške šole z 240-letno tradicijo – se je kmalu pokazala v pomanjkanju babic. Zato je Zavod za šolstvo že leta 1986 sprejel sklep o nadaljevanju izobraževanja babic, toda na višji ravni.

Višja šola za zdravstvene delavce v Ljubljani v letih 1989, 1990 in 1991 razpisala izobraževanje za višje medicinske sestre kot specializacijo ginekološko-porodniške zdravstvene nege, program, ki se je začel izvajati leta 1992. Predmetnik je obsegal 900 ur, in sicer 340 ur teoretičnega pouka in 560 ur vaj (14).

Čeprav je prof. dr. Vito Lavrič že leta 1971 predlagal formiranje šolanja za babice na višji ravni, se je to zgodilo šele leta 1996, ko je bil na Visoki šoli za zdravstvo v Ljubljani ustanovljen Oddelek za zdravstveno nego ginekološkoporodniške smeri. Od študijskega leta 1996/97 sprejema oddelek 30 študentov letno. Program v treh letih vsebuje 2250 ur, in sicer 1047 ur predavanj, 205 ur seminarjev in 998 ur vaj, teoretičnega študija je torej 45,5 % (14).

Število babic, ki so končale tečaje babištva na ljubljanski Babiški šoli do leta 1857, ni točno znano. Od leta 1857 (od kar so na voljo zanesljivi podatki) do leta 1945 je na ljubljanski Babiški šoli diplomiralo 1714 babic (16). Med leti 1945 in 1948 je 18-mesečni tečaj končalo 81 babic, dveletno babiško šolo (v letih 1948–1962) pa 359 babic. Štiriletni študijski program babištva (v letih 1960–1984) je končalo 476 babic (7, 10, 14, 15). Tako je od leta 1857 do prenehanja delovanja Babiške šole leta 1984 šolanje končalo 2630 babic (16).

Po visokoškolskem strokovnem študijskem programu je do konca leta 2003 diplomiralo 108 študentov babištva (106 študentk in 2 študenta).

Kot posledico vključevanja Slovenije v Evropsko unijo in zahteve, da mora biti babiški poklic reguliran, smo pripravili na Visoki šoli za zdravstvo ustrezno spremenjen program, primerljiv sorodnim evropskim programom.

Babiška šola v Ljubljani se je morala večkrat seliti. Praviloma je bila vedno v porodnišnici ali ob njej. V katerih prostorih je potekal pouk takoj po ustanovitvi, ni znano. Od leta 1774 do leta 1783 je bil pouk po vsej verjetnosti v Anatomski hiši v Florjanski ulici 4. Od leta 1788 do leta 1809 so babice poučevali v Meščanski bolnišnici, kjer je bila tudi porodnišnica in najdenišnica. Po francoski zasedbi Ljubljane leta 1809 so porodnišnico preselili v stavbo na današnji Dalmatinovi ulici. Tu so se babiške gojenke šolale do potresa leta 1895. Od leta 1896 do leta 1923 je bila Babiška šola v Deželni splošni bolnišnici na današnji Zaloški cesti, od leta 1923 do leta 1950 pa v Bolnišnici za ženske bolezni na današnji Šlajmarjevi ulici. Leta 1950 so babice dobile lastno stavbo na vrtu Ginekološko porodniške klinike. Sedaj se babice izobražujejo v prostorih Visoke šole za zdravstvo Univerze v Ljubljani, ki je postala naslednica Babiške šole v Ljubljani (7, 8, 9, 15, 16).

Sklep

Po zgodovinskem pregledu dela in razvoja Babiške šole v Ljubljani lahko strnemo misli o njenim delova-

nju v prid razvoja zdravstva v Sloveniji, posebno na področju ginekologije in porodništva.

Babiška šola v Ljubljani je bila prva organizirana zdravstvena šola v Sloveniji v slovenskem jeziku. Dejstvo, da je delovala v slovenskem jeziku, je omogočilo prenos znanja tudi na manj izobražene ženske, ki so živele na podeželju in so znale le slovensko. Že od samega začetka je bilo torej vodilo Babiške šole skrb za vse ženske, ne glede na njihov socialni položaj, kar je nakazal že Makovic v svojem prvem učbeniku leta 1782.

Po zaslugi Babiške šole v Ljubljani, njenih predavateljev in učbenikov imamo Slovenci odlično medicinsko, posebno ginekološkoporodniško terminologijo. Za to gre zasluga predvsem že omenjenima Janezu Matošku in Valentinu Vodniku. Njun učbenik šteje mo kot začetnika slovenske ginekološkoporodniške terminologije, ki so jo sprejemali in nadgrajevali tudi drugi pisci slovenskih strokovnih medicinskih knjig (Plečnik in drugi). Slovensko ginekološkoporodniško terminologijo so nadalje razvijali predvsem prof. Zalokar in prof. Lavrič. Po zaslugi Babiške šole v Ljubljani in njenih učbenikov imamo Slovenci tako dobro in prefinjeno ginekološkoporodniško terminologijo, da ne potrebujemo tujk, niti ko bi želeli izraziti zelo zahtevna in zapletena dogajanja v porodništvu.

Babiška šola je z izšolanjem 2630 babic (od leta 1857 do leta 1984) bistveno vplivala na zdravstveno stanje žensk v Sloveniji. Koliko so babice in urejena babiška služba vplivali na dva poglavitna pokazatelja urejenosti porodniške službe – maternalno in perinatalno umrljivost – je težko ugotoviti. V istem času se je namreč bistveno izboljšalo splošno zdravstveno stanje prebivalstva in hkrati povečalo število zdravnikov in njihovo znanje, ki so delali v bolnišnični in zunajbolnišnični službi. Na ugoden vpliv babištva in babiške službe lahko sklepamo le posredno. Leta 1920 je od 31.500 porodov v Sloveniji rodilo le 1000 žensk (3,2 %) v porodnišnicah, ostalih 29.500 je rodilo doma. Pri njih so porode vodile skoraj izključno babice. Pomen babice kot osnovne pomočnice pri porodu se kaže tudi še v letu 1950, saj je tega leta rodilo le 38,1 % žensk v porodnišnicah (4, 6). V letu 1952 je bilo skupno število babic 564, od tega jih je 472 delalo kot terenske babice in le 92 v porodnišnicah. Iz teh podatkov je razvidno, da je v tem obdobju kar 83 % slovenskih babic opravljalo terensko delo, odlično zdravstvenovzgojno delo in monovalentno patronažno službo. Število porodov v porodnišnicah se je po tem letu povečevalo. Tako je bilo leta 1960 že 80 % porodov v porodnišnicah, leta 1993 že kar 99,7 %. V letu 1969 je bilo v porodnišnicah zaposlenih že 567 babic in le še 52 izven porodnišnic kot terenske babice.

Zanesljivo lahko trdimo, da je Babiška šola v Ljubljani ustvarjala ginekološkoporodniško doktrino za vse slovensko ozemlje vse do nastanka popolne Medicinske fakultete in s tem Katedre in Klinike za ginekologijo in porodništvo leta 1945. Porodniška doktrina,

ki so jo predavali na Babiški šoli v Ljubljani in je bila zapisana v babiških učbenikih, se je prek babic in tudi zdravnikov širila v praksi. V babiški doktrini je bilo veliko praktičnih napotkov in obveznih postopkov, ki so nesporno reševali življenja naših mater in otrok.

Viri in literatura

1. Benary-Isbert M. Kratka zgodovina babiškega stanu. *Dializni glasnik* 28; 1992: 15–9.
2. Borisov P. Od ranocelništva do začetkov znanstvene kirurgije na Slovenskem. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977.
3. Borisov P. Ginekologija na Slovenskem od začetkov do leta 1980. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1995.
4. Kralj B, Fazarinc-Kirar I, Bučar M. Maternal mortality in Slovenia. In: Weinstein D, Chervenak F eds. 1st World Congress on maternal mortality. Bologna: Monduzzi Editore, 1997: 117–21.
5. Kralj B. Slovenska ginekologija in porodništvo včeraj, danes in jutri. V: Pajntar M, Trenkič M ur. 1. kongres ginekologov in perinatologov Slovenije. Ljubljana: Slovensko zdravniško društvo, Ginekološka sekcija Ljubljana, 1996: 7–26.
6. Kralj B. Slovenska ginekologija na poti v novo tisočletje. V: Kralj B ur. 2. kongres ginekologov in porodničarjev Slovenije z mednarodno udeležbo. Ljubljana: Združenje ginekologov in porodničarjev Slovenije, 2000: 15–35.
7. Kranjc S. Babiška šola (1954–1984). Diplomsko delo. Ljubljana: samozal., 2001.
8. Lavrič V. Porodništvo. 2. popravljena in dopolnjena izd. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1959.
9. Lavrič V. 200 let ljubljanske Babiške šole. Ljubljana: Babiška šola, 1953.
10. Prelec A. Razvoj babiškega poklica v Sloveniji in na Nizozemskem. Diplomsko delo. Ljubljana: samozal., 2001.
11. Rožman I. Babiški spomini kot vir za preučevanje babištva in kulture rojstva. *Glasnik SED* 37; 1997: 4, 2–5.
12. Rožman I. Babiško porodniško znanje v luči babiških učbenikov. V: *Ženska v farmaciji, medicini in naravoslovju*. Maribor: Mariborske lekarne, 2000: 115–31.
13. Rožman I. Zgodovinski oris babištva na Slovenskem in porodna pomoč v fari velike Brusnice na Dolenjskem od 1840 do 1945. *Etnolog* 58; 1997: 241–88.
14. Skoberne M. Visokošolski strokovni študijski program zdravstvena nega, ginekološkoprodniška smer. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo. V tisku.
15. Šuštar B. Iz zapisov o babiških šolah. V: *Šola za sestre*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1992, 14–9.
16. Toni-Gradišek A. Babiška šola v Ljubljani. V: *Šola za sestre*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1992, 21–30.